

Kapitel 1: Indledning

Den danske Een Verden bevægelse, 1946-70: Verdensføderalismen i Danmark

Finn Laursen

Imagine there's no country,
It isn't hard to do.
Nothing to kill or die for,
And no religion too.
Imagine all the people
Living life in peace!
You may say I'm a dreamer,
But I'm not the only one.
I hope someday you'll join us.
And the world will live as one!

John Lennon (1971)

English Summary

The introductory chapter of this book on the Danish world federalist association Een Verden (One World) will give overviews of some of the issues to be covered in this book as well as introduce some important concepts. The association will be situated both in relation to domestic politics in Denmark and international political and ideational developments. Denmark has a parliamentary system. A new constitution in 1953 introduced a unicameral parliament, the Folketing, in which, in periods, most MPs joined Een Verden and formed a parliamentary group, at first chaired by Per Hækkerup, who later became foreign minister. The 1953 constitution also introduced an article allowing for transferral of some competences to supranational organisations, a provision advocated and supported by Een Verden, and used in connection with Danish membership of the European Community (EC) in 1972 and in connection with most of the later reform treaties, including the Maastricht Treaty establishing the European Union (EU) in 1993.

At the end of the 2nd World War the United Nations (UN) organisation had been formed. It created a Security Council with responsibility for maintaining the peace, based on a kind of collective security, where the five big powers, USA, USSR, France, UK, and China were given permanent membership og rights of veto. Was the UN up to the task of securing international security and peace? Should it be reformed and strengthened, or was a more radical replacement necessary? How did the bipolarization of the world during the Cold War, creating a kind of balance of power (or terror), affect these questions and the policy proposals of Een Verden? Which ideas did it get from abroad, from important publications and the international world federalist movement? And how did Een Verden try to influence the world movement abroad and Danish government at home?

The introduction also discusses the concept of federalism – including subsidiarity – concepts not well understood in Denmark, as well as some pertinent theories of international politics and integration.

To prepare the reader for subsequent chapters the introduction further mentions the most important leaders of the association as well as the presidents and major congresses of the world movement.

Indledning

En amerikansk historiker, der skrev et par tykke bøger om fredsbevægelser, skrev bl.a. om Danmark:

World government activism provided [an] important element in postwar Denmark's peace and disarmament movement. Founded in November 1946 by a young student, Thomas Hatt Olsen, One World (Een Verden) soon developed into a major crusade. In the winter of 1948-49, it conducted 200 public meetings throughout Denmark and established nineteen local chapters. By the summer of 1950, One World had some 13,000 supporters, including many members of the Danish parliament.¹

Lidt senere, efter at have nævnt den engelske parlamentariker Henry Osborne's succesfulde besøg i København 1948, fortsatte han:

The following summer, a vote on world government in the Danish town of Silkeborg produced a favorable response of 92 percent. In another sample ballot, conducted in October 1950, 77 percent of the voters in the town of Brande indicated their approval of world government.

Det lyder jo spændende. Det tyder på, at Een Verdens ideer gav positiv genlyd i den danske befolkning lige efter besættelsen, og foreningens arbejde blev også bemærket i udlandet. Men hvordan gik det så sidenhen med foreningen?

I denne bog vil Een Verdens historie blive studeret, fra starten lige efter den 2. verdenskrig, frem til foreningens sammenslutning med FN-foreningen til det, der blev til FN-forbundet i 1970. Een Verden Ungdom (EVU) vil blive studeret de år, hvor der fandtes en landsforening, nemlig 1961-70. I 1970 blev EVU sluttet sammen med FN-studertergrupper på universiteterne, og en ny organisation, Internationalt Forum, så dagens lys.

De to nye sammensluttede organisationer, der begge i udgangspositionen i 1970 også var verdensføderalistiske organisationer, vil ikke blive studeret nærmere her, delvis af plads- og tidsmæssige grunde. Verdensføderalismen overlevede formelt i FN-forbundet, men kun i kort tid i Internationalt Forum, der i 1974 vedtog et antiimperialistisk program, der ikke efterlod nogen plads til verdensføderalisme.

¹ Lawrence S. Wittner, *One World or None: A History of the World Nuclear Disarmament Movement through 1953*. Stanford, CA.: Stanford University Press, 1993, p.127.

Nogle holdepunkter

Inden fremstillingen kan gå i gang, kan det være nyttigt med nogle holdepunkter, f.eks. hvem der har været formænd for landsforeningen i bestemte perioder.

Her følger listen af Een Verden landsformænd frem til sammenslutningen, der skabte FN-forbundet på FN-dagen i 1970:

1. Stud. mag. Thamas Hatt Olsen 1946-1948²
2. Forfatter Piet Hein 1948
3. Professor Brandt Rehberg 1948-54
4. Professor Flemming Hvidberg 1954-56
5. Læge Erling Fischer 1956-1958
6. Folketingsmedlem Henry Christensen 1958-1960
7. Skuespiller og sanger Manja Mourier 1960-62
8. Landsretssagfører Hermod Lannung 1962-1970.

I 1970, i forbindelse med sammenslutning til dannelse af FN-forbundet, skrev læge Erling Fisher en kronik i *Aarhus Stiftstidende* med titlen "Een Verdens konger frem på rad."³ Han nævnte også Elisabeth Nordentoft, der var med som delegeret fra den amerikanske organisation, *United World Federalists*, på verdensbevægelsens grundlæggende kongres i Montreux i 1947. Der mødte hun Thomas Hatt Olsen fra danske Een Verden, og siden blev hun meget aktiv.⁴ Af andre aktive, der ikke blev landsformænd, nævnes Hakon Dyrge som drivkraften i folkeoplysningsarbejdet i mange år, læge Ole Bendix, der var drivkraften bag mundialiseringen af Brande, Per Hækkerup bl.a. for sit parlamentariske arbejde, Knud Nielsen - der i 1970 var lærer på den Internationale Højskole i Helsingør - som "gennem mange år den mest uundværlige person i Een Verden", erhvervsmand Niels Uldbjerg, Aalborg, der bl.a. stiftede Columbusfonden til fremme af mellemfolkelig forståelse, Politiken-journalisten Anker Kirkeby, hvis artikler var med til at give Een Verden "den flyvende start, den fik", samt kgl. skuespiller Ebbe Rode (der sammen med Piet Hein) var med til at "skabe en vis tiltro til disse fantastiske tanker om at stile imod en stabil verdensfred ved en trinvis styrkelse af Forenede Nationer."

Om landsformændene nævner Erling Fischer Thomas Hatt Olsen, som "måtte gå af i utide af private grunde", og som midlertidigt blev afløst af Piet Hein inden valget af Brandt Rehberg i 1948. Som noget af det, der skete under Brandt Rehbergs formandskab, nævnes etableringen af rigsdagsgruppen, - godt hjulpet af Per Hækkerup, skal det siges, - samt indflydelse i forbindelse med den nye grundlov i 1953, der jo indførte paragraf 20, der på visse betingelser muliggør overførsel af statslige kompetencer til overnationale organisationer. Fleming Hvidberg, der fulgte Rehberg som formand, mindedes Fischer på en meget personlig måde: "Han var i korte Vodskovstunder⁵ som en vidunderlig bedstefar for mine børn, og den kærlighed han følte for dem, overførte han (med vanlig mangel på politisk indsigt) på mig, så han har nok

² Den tekst med lidt om foreningens historie, der blev udleveret til møde med den nyetablerede Nationalkomité den 27. februar 1957, og som ifølge referat fra forretningsudvalgs møde den 8. november 1956 var udarbejdet af Knud Nielsen, nævner formændene til og med Erling Fischer. Piet Hein var kun formand i en kort overgangsperiode. (Han var formand for København-afdelingen noget længere). Teksten nævnte redaktør Anker Kirkeby og skuespiller Ebbe Rode blandt initiativtagere til foreningens oprettelse i 1946, hvilket er rigtigt for Kirkeby, men vist ikke helt rigtigt for Ebbe Rode, der dog hurtigt kom med i 1947. Både Kirkeby og Ebbe Rode blev medlemmer i den nye Nationalkomite i efteråret 1956. Kirkeby døde dog i januar 1957, så han var ikke med til komiteens første møde i februar 1957.

³ *Aarhus Stiftstidende*. 29. september 1970.

⁴ Se også Elisabeth Nordentoft, *...for at de alle må være eet*. København: Eget forlag. 1967

⁵ Fischer boede i Vodskov nord for Aalborg.

støttet mit kandidatur [som landsformand] bravt. Nogen større humanist end ham skulle man lede længe efter." Bemærk parentesens manglende politisk indsigt. Hvidberg blandede sig ikke meget i det politiske, mens han var formand.

Om sin egen afløser som formand, Henry Christensen, sagde Erling Fischer: "Venstre-vikingen Henry Christensen, der er et af de mange eksempler på, at Een Verden har været heldig at få de rigtige folk lige før de blev så store, at de ikke havde tid til den slags pjank som at lave langtidsprojekter til sikring af freden."

Og så fortsætter Fischer: "Så kom Manja. Undskyld så blev grevinde Manja Danneskiold-Samsøe landsformand. Klog, intelligent, charmerende, dygtig på tribunen som ved forhandlingsbordet, medrivende når hun underholdt ved vore internationale møder i Oslo, Wien, Paris, Tokyo osv., men lige så medrivende, når hun stod på talerstole."

Endelig blev Hermod Lannung omtalt som "den dansker, som uden sammenligning har ydet den største indsats for Een Verden 'on location', inden for FNs mure og glasereder." Fischer mente også, at Lannung med sin indsats i FN havde udviklet et særligt forhold til generalsekretær U Thant, der kom til WAWF's kongres i Ottawa i august 1970: "Da U Thant ankom til mødet i Ottawa hilste han pænt på alle VIP'erne, men Lannung var den eneste, han hjerteligt omfavnede."

Fischer undlader beskedent at omtale sig selv. Han var noget af en multikunster. Læge, skribent, digter og humorist. Han anvendte følgende pseudonymer: Cata, Halmstak, Hjalde og Hjalde Halmstak, og var bl.a. kendt for dagens Cata-strofe i *Jyllands-Posten*.⁶ Og så var han en af de få Een Verden-ledere, der ved flere lejligheder blev interviewet af den kulørte ugepresse, hvor vi lærer, at han også malede. Af de andre ledere var det stort set kun Ebbe Rode og Manja Mourier/Danneskiold-Samsøe, der blev interviewet i familiesammenhæng i den kulørte presse.⁷

I det daglige arbejde var formandskabet for forretningsudvalget naturligvis også meget vigtig. Her følger den liste:

Kurt Aulin⁸

Esther Brinch⁹

⁶ Et eksempel på tekster fra Hjalde Halmstak:

Forklaringen inden i det lille skrift: "Dagbogsbladene" i denne bog fremkom første gang i *At tænke sig* 1948-1949. Og det fortælles, at oplaget var på 300 eksemplarer, "der ingensinde vil blive udbudt til salg gennem boghandelen". Ingen af teksterne peger i retning af Erling Fischers senere Een Verden aktiviteter, der startede ca. 1951. Mange tak til Per-Olof Johansson for at have sendt forfatteren denne Dagbog.

⁷ Se f.eks. J.G. Milwertz, "En læge, der laver vers," *Det nye Radio Blad*. 27. maj, 1955, og Ellen Christensen og John Jørgensen, "Hjemme hos Manja," *Tidens Kvinder*. 9. februar 1960.

⁸ En liste over forretningsudvalgets medlemmer i 1949 nævner følgende Prof., dr. phil. P. Brandt Rehberg, Grosserer Aulin, Salgschef Arne Rohde og (kontorchef fru Ester Brinch), sidstnævnte i parentes.

⁹ Den historiske tekst udarbejdet i 1956 af Knud Nielsen og distribueret til Een Verdens nationalkomité i 1957 nævner Aulin og Brinch uden at sætte år på. Eksisterende arkivalier tillader ikke at sætte nøjagtigt tidspunkt på. Men referater fra forretningsudvalget (FU) gør, at vi kan sige, at Esther Brinch i hvert fald var formand hele året 1950. På et møde den 13. november 1950 meddelte hun FU, at hun på grund af sygdom og nyt arbejde så sig nødsaget til at nedlægge

Per Hækkerup 1951-1955¹⁰
Erling Fischer 1955-1956
Leif Gunnarsen 1956-1958
Mogens Borly 1958-1959
Hans Solholm 1959-1961
Knud Nielsen 1961-1969
Anker Nielsen 1969-1970

Vi bemærker, at i det meste af 1960erne var Lannung landsformand og Knud Nielsen formand for forretningsudvalget.

Det var først i 1961, at landsorganisationen Een Verdens Ungdom (EVU) blev dannet, selv om der tidligere havde været en del ungdomsarbejde i nogle af afdelingerne. Her følger listen over EVU's landsformænd frem til sammenslutningen i 1970:

Anker Nielsen, 1961-1964
Frede Buchardt, 1964-1966
Bent K. Andersen, 1. maj 1966-30. oktober 1966
Frede Buchardt, 1966-1967
Flemming Thøgersen, 1967-1969
Finn Laursen, 1969-1970

Een Verden var medlem af den internationale verdensføderalist bevægelse, først *World Movement for World Federal Government* (1947-1956) og efterfølgende *World Association of World Federalists* (WAWF), som organisationen derefter kom til at hedde. Det kan derfor også være nyttigt at have en liste over hvem, der har været præsident for verdensbevægelsen, og hvor de store internationale kongresser har fundet sted. De politiske erklæringer fra verdensbevægelsen gav normalt en vis genlyd i den danske bevægelse, og nogle af Een Verdens danske ledere blev vigtige bidragsydere til verdensbevægelsens arbejde.

Her følger listen over verdensbevægelsens præsidenter i den studerede periode samt følgende år, hvor Hækkerup og Lannung dukker op igen:

1. Jean Larmeroux, Frankrig, 1947-1948
2. Lord Boyd Orr, Forenede Kongeriger, 1948-1951
3. Generalmajor Hj. Riiser-Larsen, Norge, 1951-1957
4. K. Gbedemah, Ghana, 1957-1961

sit arbejde i FU. Hun lod sig dog overtale af formand Brandt Rehberg til at fortsætte midlertidigt, da han selv var bortrejst. Hun deltog fortsat i FU møderne i hvert fald den 19. januar og 15. februar 1951.

¹⁰ Per Hækkerup kom med i styrelsen i slutningen af 1950 og i forretningsudvalget fra tidligt i 1951. Det skete på en lidt usædvanlig måde. Piet Heins stilling i styrelsen var blevet vakant, og det fik Hakon Dyrge til at spørge Hækkerup om han var interesseret, hvad han tilsyneladende var. I hvert fald meddelte Dyrge den 25. november 1950, at Per Hækkerup var indtrådt i Een Verdens styrelse og forretningsudvalg. På et FU møde den 26. november anklagede Ester Esther Brinch Dyrge for et *fait accompli*. Der havde tilsyneladende været en misforståelse i forbindelse med forudgående diskussion. Styrelsesmedlemmerne blev derefter spurgt skriftligt, om de kunne godkende Per Hækkerups indtræden som styrelsesmedlem til afløsning af Piet Hein. På FU mødet den 18. december 1950 blev det oplyst, at følgende havde svaret ja: Brandt Rehberg, Høirup, Hatt Olsen, Aulin, Kate Fleron, Ulrik Krabbe, og A. Moltke. Af de eksisterende FU referater fremgår det, at Per Hækkerup i hvert fald begyndte at deltage i FU møderne fra 26 april 1951, sandsynligvis som formand, selv om referatet ikke siger det. I hvert fald var Ester Brinch ikke med længere,

5. H. Yukawa, Japan, 1961-1965
6. Norman Cousins, USA, 1965-1975
7. Per Hækkerup, Danmark, 1975-1977
8. Hermod Lannung, Danmark, 1977-1987¹¹

Verdensbevægelsens kongresser:

1. Montreux 17.-24. august 1947
2. Luxembourg 5.-11. september 1948
3. Stockholm 29. august – 4. september 1949
4. Rome 2.-9. april 1951
5. København 23.-29. august 1953
6. London 30. august - 3. september 1954
7. Paris 26.-29. juli 1955
8. Lyme Hall (Manchester) 4.-11. august 1956¹²
9. Haag 26.-31. august 1957
10. Pietersberg 17.-23. august 1959
11. Wien 10.-15. juli 1961
12. Tokyo 24.-31. august 1963, officielt 11. kongres
13. San Francisco 20.-27 juni 1965
14. Oslo 30. juli – 5. august 1967
15. Helsingør 29. juli – 3. august 1968 (ekstraordinær kongres)
16. Ottawa 23. – 27. august 1970

Det bemærkes, at det startede med årlige kongresser, hvorefter man gik over til normalt at afholde kongresser hvert andet år. Så skød man oftest en arbejdskonference for bevægelsens ledere ind imellem.

Lidt om sprog og begreber

Da fortællingen om Een Verden begynder lige efter 2. Verdenskrig og fortsætter frem til dannelsen af FN-forbundet i 1970, betyder det, at foreningen eksisterede både før og efter retskrivningsreformen i 1948. De første tekster, der bliver citeret i det følgende, er således efter den gamle retskrivning, hvor navneord blev skrevet med stort bogstav, og hvor vi endnu ikke have fået indført å i stedet for aa. Direkte citater følger

¹¹ Den liste, der gives i Joseph Preston Baratta, *The Politics of World Federation: From World Federalism to Global Governance*. Vol. 2, Westport, CN: Praeger, 2004, p. 515, nævner Max Habicht, Schweiz, som formand 1946-1947. Det er formelt set ikke helt korrekt, men Habicht spillede vigtige roller i forbindelse med både den første internationale konference i Luxembourg i 1946 og Montreux kongressen i 1947, hvor WMWFG formelt blev dannet. WAWF hedder i dag World Federalist Movement/Institute for Global Policy (WFM/IGP). se <https://www.wfm-igp.org/about-us/history-members/> (konsulteret 04/04/2021). Hjemmesiden siger om IGP følgende: "The Institute of Global Policy was instituted in 1983 as the primary education mechanism of WFM and seeks to promote better understanding of the UN and other international organizations. It serves as a research and policy institute dedicated to the promotion of human security, international justice, the prevention of armed conflict and the protection of civilians." Hvad hjemmesiden ikke siger er, at den blev startet af forfatteren til denne bog, og at den oprindeligt hed Institute for Global Policy Studies (IGPS).

¹² Rolf Haegler (*Histoire et idéologie du mondialisme*, Europa Verlag, Zürich 1972, p. 140) regner ikke Lyme Hall som kongres, men studiekonference. Der var dog en kongresdel, hvor man bl.a. ændrede navnet fra World Movement for World Federal Government (WMWFG) til World Association of World Federalists (WAWF).

den gældende retskrivning på tidspunktet. Der er dog en overgangsperiode, hvor skrivemaskinerne blev udskiftet med nogle, der havde et å.

Når man skriver på dansk, kan man også løbe ind i problemer med landenavne. Vi er vant til at sige USA for de Forenede Amerikanske Stater – United States of Amerika. Men vi siger ofte Holland, når vi tænker på det land, der officielt hedder Nederland, eller The Netherlands på engelsk, altså på dansk mere formelt Nederlandene. Det kan være vanskeligt at ændre på dårlige vaner, så Holland, der kun er en del af Nederlandene, vil normalt betyde Nederlandene. Tilsvarende problem med England, der jo kun er én af fire dele – nogen siger nationer - i The United Kingdom - Det Forenede Kongerige, de tre andre værende Wales, Scotland og Nordirland. Det rigtigste vil være at bruge navnene, som det pågældende land bruger eksternt i internationale relationer, f.eks. i FN. Som vi kan bruge USA, burde vi kunne bruge UK for United Kingdom, evt. Storbritannien. Men Storbritannien inkluderer strengt taget ikke Nordirland, så UK vil være mest korrekt.

Så er der et lille problem med ordet 'føderalisme', som er den korrekte version af ordet ifølge Retskrivningsordbogen udgivet af Dansk Sprognævn, og som er den her foretrukne version. Men Een Verden-folkene skrev næsten altid 'federalisme', vel inspireret af den engelske version, 'federalism'. Ordet stammer fra det latinske 'foedus', der betyder kontrakt eller aftale. Det bliver på tysk til 'Föderalismus', men på fransk til 'fédéralisme'. I direkte citater med 'federalisme' er den stavning vedligeholdt heri bogen.

Det er også nærliggende her indledningsvis at sige noget om føderalisme-begrebet. I visse politiske kredse i Danmark er det jo blevet et skældsord – ligesom 'the F word' i den anti-europæiske fortælling i UK. I realiteten er begrebet så rigt, at det vil kræve en særskilt bog for at få en fyldestgørende redegørelse. Der er jo mange lande, der på forskellige tidspunkter i historien, har eksperimenteret med former for føderalisme. Den danske, såvel som den juridiske opfattelse af føderalismen, er meget præget af udviklingen i USA. Her ser man på forskellen mellem Konføderationsartiklerne (Articles of Confederation, fra 1777 til 1989) og den amerikanske forfatning, der blev forhandlet på plads på Philadelphia Konventet i 1787, og som efter ratifikation af de 13 stater trådte i kraft i 1789, og siden har været USA's forfatning, med visse ændringer føjet til som "amendments." Konføderationsartiklerne var et ret løst forbund af de 13 stater, der rev sig løs fra Storbritannien, hvorimod man i Philadelphia forhandlede en føderal forfatning, der skabte en forbundsstat (federal state). Der skete altså, hvad vi kunne kalde en statsliggørelse af unionen.

Den danske juraprofessor Alf Ross brugte denne skelnen, da han i 1950 udgav en bog på engelsk om FN's pagt:

The type "federal state" is ... said to occur when states are united in such a way that their self-government of "sovereignty" – i.e. the highest legal power immediately in relation to the citizens – has been partly abrogated and transferred to a common superior, organic system, the federal state. The decisive point is that the union has given rise to a new state which, within a limited field, possesses the highest authority immediately in relation to the citizens, and exercises this in the usual way through legislative, executive, and judicial organs.¹³

Lidt mere problematisk er Ross's definition af en føderation (læs konføderation):

¹³ Alf Ross, *Constitution of the United Nations: Analysis of Structure and Function*. København: Munksgaard, 1950, p. 193.

...the type "federation" occurs when states are united in such a way that their capacity for action, i.e. their power of concluding treaties and having diplomatic representatives has been (completely or partially) abrogated and transferred to a common organ. In practice this means that outwardly the states appear as a unit with foreign policy and peace and war in common.¹⁴

Det empiriske spørgsmål er her, om der ikke har været konføderationer, der har tilladt medlemmerne i en vis, men måske begrænset omfang, at føre udenrigspolitik?

Eksemplerne på, hvad Ross kaldte en føderation, men som mange forskere foretrækker at kalde en konføderation, var de Amerikanske Konføderationsartikler fra 1777, den Nederlandske Konføderation af 1579, den Tyske Konføderation, 1815-66, den Nordtyske Konføderation 1966-71, og den Schweiziske Konføderation 1815-48.

Modsætningen mellem de to systemer fører til en skelnen mellem en forbundsstat ('federal state') og et statsforbund ('union of states'). Det går igen i tysk statslære som forskellen mellem 'Bundesstaat' og 'Staatenbund,' og på fransk som 'État fédéral' og 'Confédération des États'.

I stedet for at se et skarp skel mellem to former for føderalisme, er der politologer, der gør opmærksom på, at der findes så mange forskellige former, at det er bedre at se glidende overgange eller et kontinuum, fra en decentral til en centraliseret føderalisme.

Det centrale i et føderalt system, er da, at der findes flere niveauer med politisk magt, mindst to. Disse niveauer vil have autonomi inden for visse områder, og der er en form for en garanti for denne autonomi, f.eks. gennem en forfatning. Man kan også sige, at der er en dobbelt garanti: garanti for lokale eller regionale myndigheders overlevelse og evne til at løse lokale og regionale problemer samt garanti for, at centralmyndigheden har tilstrækkelige beføjelser og kapacitet til at udføre de opgaver, den er blevet skabt til at udføre.¹⁵ Danske kommuner og regioner har autonomi, men regeringen og folketinget kan til enhver tid ændre på denne autonomi, evt. afskaffe f.eks. regionerne, som næsten skete under Lars Løkke Rasmussens regering før valget i 2019. Danmark er derfor ikke føderal, men en decentraliseret enhedsstat. Den danske grundlov § 82 siger kort: "Kommunernes ret til under statens tilsyn selvstændigt at styre deres anliggender ordnes ved lov." Det forudsættes således, at der er et vist kommunalt selvstyre, men folketinget kan suverænt ændre omfanget.

Selv om man kan se et kontinuum af føderale systemer, så kan man spørge, om der er et sted på det kontinuum, hvor der sker en kvalitativ ændring, nemlig en statsliggørelse af relationerne, som eksemplificeret af resultatet fra Philadelphia konventet. Den belgiske politolog Jean Buchmann, der var med i føderalistiske organisationer i slutningen af 1940erne, og som i 1960erne underviste ved Institut Européen des Hautes Études Internationales i Nice (hvor forfatteren studerede i 1966-67), talte om 'étatification', altså en proces hvor forbundet begynder at ligne en stat.¹⁶ Det indgik jo også i Alf Ross' definition. En sådan 'étatification' fandt som nævnt sted i USA i forbindelse med Philadelphia Konventet. Buchmann mente desuden, at der i en konføderal ordning vil være en tendens til, at centrifugale kræfter vil dominere, mens centripetale kræfter vil være stærkere i en føderal stat. Derfor er mange historiske konføderationer blevet til føderalstater.

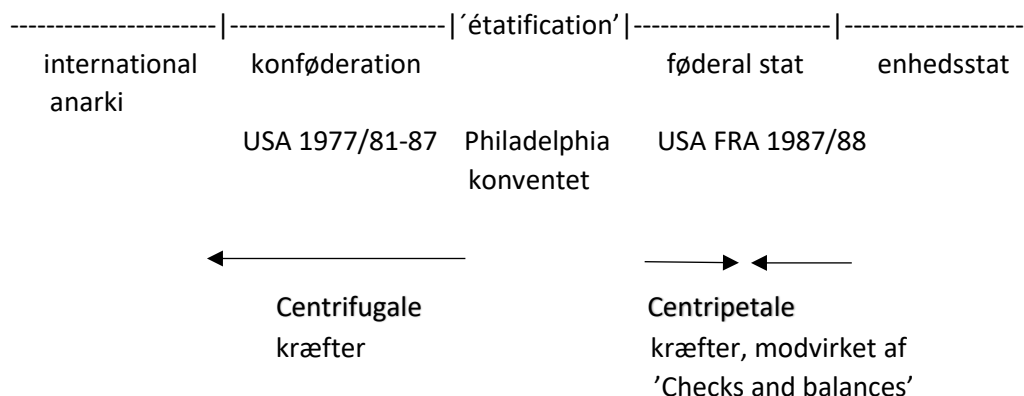
¹⁴ Ibid., p. 194.

¹⁵ William H. Riker, *Federalism, Origin, Operation, Significance*. Boston: Little Brown, 1964.

¹⁶ Desværre fik Jean Buchman aldrig publiceret et større værk, hvor han fremlagde sine studier af føderalisme.

Angående det sidste er et af argumenterne i *The Federalist Papers*, hvor tre af de amerikanske 'founding fathers', Alexander Hamilton, James Madison og John Jay, argumenterede for Philadelphia-forfatningens ratifikation, at et system af 'checks and balances' kan modarbejde centripetale kræfter, altså en centralisering, i en føderal stat.¹⁷ Hvis det er korrekt, er der større chancer for, at en føderal stat overlever end en konføderation.

Figur 1.1: Føderalismekontinuum

Kilde: forfatteren (frit efter Jean Buchman)

Forfatterne af *The Federalist Papers* argumenterede for, at der var tre problemer, som forbundsstaten bedre kunne løse end en konføderation, nemlig:

1. at sikre en fri regering, der kan garantere liv, frihed og ejendom,
2. at sikre intern fred,
3. at sikre sikkerhed mod eksterne farer.

For at sikre friheden internt må der være en regering. Alternativet er pøbelvælde. Vedrørende den interne fred var det urealistisk at forvente fred mellem et antal uafhængige stater. I konføderationen vedtog man love for staterne, der kunne ignorere disse. Ifølge Jay, Madison og Hamilton var det nødvendigt med love, der når frem til individer, og ikke bare til stater. Og den eksterne sikkerhed kræver en fælles hær.¹⁸ Man kunne altså løse tre problemer ved at vedtage forbundsforfatningen, og således skabtes den moderne amerikanske stat.¹⁹

Kan en sådan statskabelse - 'étatification' - finde sted gradvist? Eller skal det ske ved et 'big bang'?

Svaret er naturligvis vigtigt for verdensføderalister? Philadelphia konventet var et eksempel på et 'big bang'. De, der i slutningen af 1940'erne arbejdede for en folkenes grundlovgivende verdensforsamling, var inspireret af det amerikanske eksempel, men de glemte vel, at de amerikanske grundlovsfædre

¹⁷ Roy P. Fairfield (ed.), *The Federalist Papers*. Garden City, NY: Doubleday Anchor, 1961.

¹⁸ For en mere dybgående fremstilling, se Finn Laursen, "Federalism: From Classical Theory to Modern Day Practice in the EU and Other Polities," in Finn Laursen (ed.), *The EU and Federalism: Politics and Policies Compared*. Farnham, UK: Ashgate Publishing, 2011, pp. 3-24.

¹⁹ Interessant nok er *The Federalist Papers*, en af den politiske teoris klassikere, aldrig blevet oversat til dansk.

repræsenterede staterne i konføderationen. Så der kan også drages en parallel til en FN-pagtsændringskonference, der selvfølgelig vil være domineret af statsrepræsentanter.²⁰

Føderalismen er et forhandlet system. Så spørgsmålet bliver, hvilke kræfter, der får politikere til at indgå, hvad William Riker kalder 'the federal bargain'. Der er to hovedgrupper: de der foreslår en føderalisering, og de der accepterer en føderalisering. Svaret han giver, er at det især er sikkerhedspolitiske udfordringer og trusler, der motiverer begge grupper.²¹

Andre politologer ser føderalismen som en proces, hvor der både er sikkerhed, økonomi og kulturelle faktorer, der spiller ind.²² I det øjeblik man ser på både institutionelle juridiske forandringer og socioøkonomiske forandringer jonglerer man faktisk med to dimensioner. Karl Deutsch talte om både amalgamering og integration, henholdsvis dannelse af en fælles regering og, hvad han så som dannelse af et sikkerhedsfællesskab, en situation hvor de lande, der indgår i fællesskabet, ikke forbereder krig med hinanden.²³ Hvad er så forbindelsen mellem de to? Historisk kan man nok finde eksempler på at en fælles regering har været med til at skabe et sikkerhedsfællesskab, men også eksempler på, at et sikkerhedsfællesskab gik forud for dannelse af en fælles regering. Det var formentlig tilfældet i USA. Men bruger man disse begreber, kan man se den føderale stat som et amalgameret sikkerhedsfællesskab. Man kan således godt forestille sig, at det institutionelle, altså dannelse af en fælles regering, går parallelt med en mere sociologisk proces, dannelse af en fællesskabsfølelse.

Man kan se den integrationsproces, der begyndte i Europa med Schuman-erklæringen i 1950 og dannelse af det Europæiske Kul- og Stålfællesskab med Paris-traktaten i 1951, som forsøg på en gradvis føderalisering. Og et spørgsmål, man kan stille, bliver så om verdensføderalisterne kunne have lært noget deraf?

Et andet begreb, der har voldt danske politikere vanskeligheder, er subsidiaritet. Det kom med i EF's fællesakt, EF-pakken, i 1987, på miljøområdet, og efterfølgende som et generelt princip i Maastricht-traktaten, der skabte EU i 1993. I nutidens EU gælder subsidiaritetsprincippet alle lovgivningsområder. På dansk er det blevet oversat til nærhedsprincippet, men det er jo kun den ene del af princippet. For princippet siger jo, at man skal løse problemer på det niveau, hvor de bedste kan løses. Altså lokale problemer lokalt, ja, men europæiske problemer på europæisk niveau og globale problemer på verdensplan. Især franske forfattere har fremhævet subsidiaritet som et centralt princip i føderalismen. Og hvis man generaliserer princippet i vores nationale samfund og internationalt, får man det, der er blevet kaldet integralføderalisme. Subsidiaritet har for øvrigt også en central plads i den katolske kirkes sociale doktrin.

Lidt om fremgangsmåder

Følgende tabel giver en oversigt over de forskellige fremgangsmåder – approaches – der har været diskuteret i både *Een Verden* og *Verdensbevægelsen*, især de første år.

²⁰ Her kan henvises til EU's såkaldte forfatningstraktat, der blev udformet af et konvent, men som efterfølgende blev tjekket af medlemsstaterne på en regeringskonference. Og ideen med at sende den til folkeafstemning i de fleste medlemslande betød som bekendt at forfatningstraktaten blev forkastet af de franske og nederlandske vælgere.

²¹ Riker, op. cit.

²² F.eks. Carl Friedrich, *Trends of Federalism in Theory and Practice*. London: Pall Mall Press, 1966.

²³ Karl W. Deutsch et al., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957.

Skema 1.1: Foreningens vifte af fremgangsmåder ved udgangen af 1950

Metode	Aktører/lederskab	Problemer
Folkenes verdensgrundlovgivende forsamling	Folk/folkelige bevægelser	Kollektive aktionsproblemer/vanskeligt at organisere folk med diffuse interesser
Ændring af FN's pagt	Stater/regeringer	Stormagternes vetoret i FN
Den parlamentariske metode	Parlamerter/politiske partier	Parlamerter har normalt begrænsede ressourcer, hvilket gør dem afhængige af regeringer
Funktionalisme	FN's særorganisationer	Kan bidrage til løsning af 'low politics', økonomiske og sociale problemer, men har ikke vist sig i stand til at løse 'high politics' problemer som forsvars- og sikkerhedsproblemer
Regionale føderationer/integration	Stater/interesseorganisationer, overnationale organisationer	Ingen garanti for at regionale føderationer vil fremme det globale samarbejde, men kan dog bidrage til skabelse af regionale sikkerhedsfællesskaber og måske være med til at lette globale forhandlinger ved at reducere antallet af aktører
Verdensborgerskab	Individer	Uklar forbindelse til dannelse af verdensføderation, men kan have en støttende funktion i forhold til andre metoder og bidrage med globale institutioners legitimitet
Mundialisering	Lokale myndigheder/vælgere	Uklar forbindelse til dannelse af verdensføderation, hvis ikke bundet sammen med ideen om en folkenes verdensgrundlovgivende forsamling. Kan dog som verdensborgerskab bidrage med legitimitet og påvirke opinionen

Kilde: Sammensat af forfatteren

Af de mange fremgangsmåder, der blev diskuteret, blev det gradvis FN-linjen, der sejrede. Tanken om en folkenes grundlovgivende forsamling forsøgtes i 1950, men kun tre delegerede kom. Funktionalisme og regional integration overlevede parallelt med FN-linjen. Registrering af verdensborgere tog Gerry Davis sig

af i Paris, og selv om ideen fandt støtte i Danmark, blev den ikke officielt taget op af Een Verden, og verdensbevægelsen fandt det vanskeligt at samarbejde med Gerry Davis. Mundialiseringer i Danmark begyndte i 1950, men standsede ret brat i 1952. De var meget arbejdskrævende.

Funktionalisme og regional integration har det til fælles, at de er procesorienterede. Efterhånden som det viste sig at gå trægt med FN-pagtændringer, kunne funktionelt internationalt samarbejde give et vist fokus i det daglige arbejde. Regional integration, herunder europæisk integration, fik betinget støtte, men blev aldrig en integreret del af Een Verdens fremgangsmåde og havde modstandere i bevægelsen, der måske var mere globalister end føderalister.

Noget om kilder og billeder

De primære kilder er naturligvis de forskellige dokumenter, der blev produceret af Een Verden i perioden, hvor organisationen eksisterede: mødereferater, kopier af korrespondance, brochurer, blade, bøger samt taler eller artikler af lederne.

Ved foreningens sammenslutning med FN-foreningen i 1970 blev forfatteren bedt om at opbevare Een Verdens arkivalier med henblik på et senere tidspunkt at skrive foreningens historie. Skæbnen ville, at det først blev i 2020, efter afslutning af en lang karriere med diverse undervisnings og publicerings jobs, at jeg som pensionist kom i gang. I 2006, da jeg var professor i international politik på Syddansk Universitet, blev jeg tilbudt et 7-årigt forskningsprofessorat som Canada Research Chair in European Union Studies ved Dalhousie University i Halifax, Nova Scotia, Canada. Inden flytningen til Canada gik jeg igennem så meget af materialet, som tiden tillod, scannede det vigtigste og sendte originalerne til Rigsarkivet, der allerede i 1980'erne havde bedt om materialet. Efter de syv år i Canada flyttede det resterende materiale i første omgang med familien til Mexico, hvorfra dette materiale gradvist er blevet sendt til Danmark med FedEx efter at skrivningen af denne bog gik i gang i sommeren 2020. Planen er så også efterfølgende at aflevere dette resterende materiale til Rigsarkivet efter manuskriptets afslutning.

Forfatteren har også modtaget arkivalier fra nogle af de aktive i foreningen. Således donerede Elisabeth Nordentoft en kasse med en del gammelt materiale tidligt i 1970'erne. Også Knud Nielsen har givet forfatteren en kasse med dokumenter, der dog næsten udelukkende vedrører WAWF. Angående WAWF har forfatteren også modtaget en del materiale fra amerikaneren Sally Bray, der var med flere år, bl.a. på verdenskongressen i København i 1953. Fra generalsekretæren for norsk Én Verden (ja sådan stavede man 'Een' i Norge) Einar Solstad fik forfatteren flere kasser, især arkivalier fra general Riiser-Larsen, der var formand for verdensbevægelsen, 1951-57. Disse vil være nyttige, hvis jeg efterfølgende beslutter at skrive noget mere om verdensbevægelsen (i så fald på engelsk). Fra min gode ven Per Fischer, der var meget aktiv i foreningen nogenlunde samtidigt med mig selv, modtog jeg flere kasser med velorganiseret materiale, specielt relevant for den internationale ungdomsbevægelses historie.

Der findes også andre arkivalier på Rigsarkivet af relevans. Disse inkluderer materialer fra lokalafdelinger og f.eks. også fra Hermod Lannung, foreningens mangeårige formand. Jørn Boye Nielsen har indleveret arkivalier vedrørende FN-forbundets arbejde to de første årtier (1970-90), der kan hjælpe med at finde ud af, hvordan det gik med føderalismen i den nye sammensluttede forening. FN-forbundet har også selv indleveret arkivalier, inklusive fra FN-foreningen, der også indeholder nogle Een Verden dokumenter.

Der er søgt samarbejde med tidligere aktører, der måtte ligge inde med relevante dokumenter, blade og billeder. Disse har løbende under skriveprocessen modtaget udkast til kapitlerne og således haft mulighed for at kommentere på disse, og flere har hjulpet med ekstra materialer, herunder bl.a. Sven Hansen, Per-

Olof Johansson, Ivar Lærkesen, Ichi Morita, Jørn Boye Nielsen, Dan Secher, Flemming Thøgersen, og Niels Jørgen Thøgersen (i alfabetisk orden). De takkes alle for deres hjælp, specielt Flemming Thøgersen, der gl.a. hjalp med megen relevant materiale vedrørende sammenslutningen i 1970.

Forfatteren har også selv over årene samlet en del kildemateriale, herunder også vigtigt arkivmateriale vedrørende den verdensbevægelse, som *Een Verden* deltog i, og som forfatteren selv deltog i, lidt on/off fra ca. 1964 til begyndelse af 1990'erne. En del af det materiale vil formentlig på et tidspunkt blive givet til arkiv et eller andet sted,²⁴ da Rigsarkivet ikke accepterer materiale fra internationale NGO'er. Det er blevet nævnt, at der findes et WAWF-arkiv på universitetet i Amsterdam, men dette er ikke blevet bekræftet.

Avisartikler kan også være nyttige. *Een Verden* abonnerede på avisudklip fra Journalistforbundets avisudklipnings-bureau, i hvert fald fra marts 1949 til abonnementet blev opsagt d. 1. november 1966, som del i besparelser på det tidspunkt.²⁵ Forfatteren har haft scrapbøger med udklip fra 1951 til 1961. Ivar Lærkesen har hjulpet med nogle artikler fra senere år. Det er især aviskronikker og lignende, der kan være nyttige. En del af disse er inkluderet i bibliografien, og denne inkludering kan give en ide om, hvem af foreningens ledere, der bidrog til den politiske debat i skrift. Måske kan vi kalde disse for foreningens intellektuelle ledere. Ved siden af dem finder vi så "arbejdsheste", der ikke blandede sig så meget i den politiske diskussion.

Artiklerne publiceret i medlemsbladet, der fra 1950 til 1969 hed *Verden og Vi*, har selvfølgelig også været en vigtig kilde. En del af disse artikler er også inkluderet i bibliografien, specielt artikler vedrørende den politiske debat, der fortløbende var i foreningen. De udvalgte artikler i bibliografiens del "Tidsskrifts- og avisartikler på dansk" giver således en god ide om, hvem foreningens intellektuelle ledere var.

Hvis vi groft ser på tre perioder, en første frem til 1950 og siden 1950'erne og 1960'erne som separate perioder, kan vi sige følgende. Frem til 1950 udgav *Een Verden* diverse blade, først stencileret, siden trykt, oftest kaldet *Een Verden*. Dertil kom *Meddelelser fra Een Verden*. I disse tidlige år var foreningens grundlægger, Thomas Hatt Olsen, klart den mest skrivende af lederne, der i hvert fald lagde navn til 13 artikler. Ser vi dernæst på 1950'erne, hvor *Verden og Vi* udkom forholdsvis regelmæssigt som trykt blad, bliver topscorer Leif Gunnarsen med 15 artikler, fulgt af Knud Nielsen med 11, Erling Fischer med 9, og Erling Bindslev med 8. I 1960'erne blev Knud Nielsen topscorer med 20 artikler, fulgt af Leif Gunnarsen med 19 artikler. Dernæst fulgte Hans Solholm med 14 og Erling Fischer med 12. Ser vi samlet på hele perioden blev Knud Nielsen topscorer med 37 artikler, fulgt af Leif Gunnarsen med 34 og Erling Fischer med 22.

²⁴ The Schwimmer-Lloyd Collection på New York Public Library kunne eventuelt være en mulighed.

²⁵ Kopi af opsigelsesbrev findes i *Een Verdens* arkiv.

Artikler af Een Verden ledere i foreningens blade 1947-70

Tre ledere var således meget aktive i både 1950erne og 1960er: Leif Gunnarsen, Knud Nielsen og Erling Fischer. Leif Gunnarsen var juristen, der bl.a., analyserede forslag til ændring af FN's pagt, Knud Nielsen lidt mere den føderalistiske teoretiker, og Erling Fischer organisationsmanden, der gang på gang opfordrede medlemmer til at betale kontingent og købe lodsedler. Dertil kom Hans Solholm så i 1960ere, bl.a. med mange bidrag om FN-styrker.²⁶

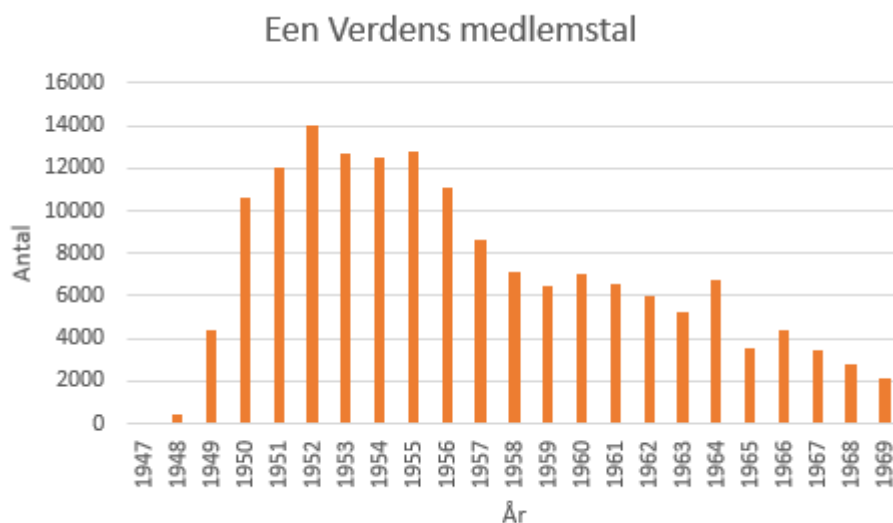
Angående billeder var der heldigvis nogle kvalitetsbilleder fra de første år i de Een Verden arkivalier, som forfatteren modtog i 1970. Men for det meste af den studerede periode var der ingen billeder. Leif og Ruth Gunnarsens søn, Gorm Gunnarsen, har hjulpet med nogle nyttige billeder. Det samme har nogle af de senere aktive, bl.a. Per-Olof Johansson og Niels Jørgen Thøgersen. Men for de seneste år blev billedmaterialet meget afhængig af forfatterens egen billedsamling, hvilket har betydet en vis overrepræsentation af forfatterens bidrag til foreningens aktiviteter, hvilket hermed beklages. Det viste sig særlig vanskelig at finde billede af Anker Nielsen, hvor dog Dan Secher hjalp med at fremskaffe et par billeder fra en begivenhed på den Internationale Højskole i Helsingør.

Udviklingen i medlemskabet

Medlemstallet begyndte med 40 ved udgangen af 1947, det år foreningen blev dannet. Der var en hurtig ekspansion frem til 1952, hvor det officielle medlemstal var 14.000 (det runde tal kunne dække over en lille overdrivelse). De følgende tre år lå medlemstallet på lige godt 12.000, hvorefter tendensen var faldende frem til 1969, det sidste år før sammenslutningen med FN-foreningen og dannelsen af FN-forbundet, hvor det officielle tal for medlemmer var 2.160 medlemmer (se graf 1.1). Det forholdsvist højre tal for 1964 – 6.791 – skyldes måske en særlig aktiv indsats for at inddrive kontingenter.

²⁶ Der henvises i øvrigt til bibliografien.

Graf 1.1: Udviklingen i Een Verdens medlemstal

Kilde: Diverse tal i Een Verden dokumenter, oftest i forbindelse med delegeretmøder eller årsmøder. Intet tal blev fundet for 1962; et ca. gennemsnit mellem 1961 og 1963 er derfor benyttet for 1962.

Tidligt i forsøget på at øget medlemstallet i slutningen af 1940'erne producerede en kædeproces model, der skulle tilskynde medlemmerne til at skaffe medlemmer.

Billede 1.1: Medlemshvervnings kæde proces

Kilde: Een Verdens arkiv

Tanken viste sig på længere sigt at være noget optimistisk. Senere blev det en debat om man skulle forsøge at blive en massebevægelse eller fokusere på politisk indflydelse ved politisk arbejde, mest i København. I dag ville vi vel sige, blive en think-tank, et begreb der nok er lidt nyere.

Kapitelloversigt

I det følgende vil Een Verdens historie blive fortalt kronologisk. Der vil blive lagt vægt på udviklingen i de politiske ideer, som foreningen havde og diskuterede. I udgangspositionen var Emery Reves bog *Fredens Anatomi* den bog, der bedre end nogen anden bog, fremlagde argumentet for en verdensregering.²⁷ Men spørgsmålet stillede sig så, hvordan kunne man nå frem til en verdensregering, eller skabelse af en verdensføderation? Det blev det store spørgsmål de første år.

Bag de forskellige metoder – approaches – man diskuterede (se ovenstående tabel), lå naturligvis også nogle ideer, som ikke altid blev eksplicitte, om hvordan ændringer sker eller kan fremskyndes.

Udviklingen i ideerne påvirkedes af nogle eksterne faktorer, især i den internationale politik, men også af vedtagelser i den verdensbevægelse, man deltog i, først World Movement for World Federal Government (WMWFG) fra 1947 til 1956, som efterfølgende kom til at hedde World Association of World Federalists (WAWF). Udviklingen i dansk politik spillede selvfølgelig også en rolle, således grundlovsændringen i 1953, der indførte § 20, der muliggør overdragelse af suverænitet til internationale myndigheder, en ændring som Een Verden aktivt arbejdede for, og hvor professor Max Sørensen, Aarhus Universitet, der var Een Verden venligt stemt, spillede en vigtig rolle. Det var dog politikerne på Christiansborg, der indførte den yderst vanskelige betingelse, 5/6 dele af folketingets medlemmer skulle stemme ja, ellers skulle en overførsel bekræftes af en folkeafstemning, en regel, kan man vist godt sige, der har forkludret landets forhold til den europæiske integrationsproces.

Den store debat om 'approaches' varede til ca. 1951, hvor man lagde sig fast på en FN-linje, også internationalt på kongressen i Rom. I Danmark spillede Per Hækkerup en vigtig rolle i den forbindelse. Man arbejdede nu aktivt for en revision af FN's pagt, bl.a. inspireret især af nogle britiske parlamentarikere i World Association of Parliamentarians for World Government (WAPWG), hvor Per Hækkerup også var aktivt med fra dansk side, og man vedtog tekster om, hvordan en sådan ny pagt kunne se ud, bl.a. på den fælles kongres i København i 1953.

Da det ikke blev til en pagtændring in 1955, som man havde håbet, måtte man begynde at tænke mere langsigtet og på gradvise ændringer i det globale system, hvilket bl.a. betød, at man begyndte at tale om verdensmyndighed i stedet for verdensregering, hvilket for øvrigt også var årsagen til verdensbevægelsens navneændring i 1956.

Internationalt er den periode, hvor Een Verden eksisterede, præget af den kolde krig. Inden for faget international politik, taler man om bipolarisering. Dertil kom så en afkoloniseringsproces i perioden, der skabte en gruppe af udviklingslande, der efterhånden dannede en 3. verden. Der var således mange faktorer, som, de der ønskede at skabe én verden, måtte forholde sig til. Forholdet til NATO var således ikke indlysende, men foreningens ledere valgte, som de fleste danske politikere, at støtte NATO linjen, i hvert fald ikke at udtale sig imod NATO. Forholdet til både kommunister og pacifister, der på hver deres måder var imod NATO, blev til tider ret kontroversielt i foreningen, især i de første år i 1950erne.

Fra og med 1956, da man fik etableret en FN-styrke i Gaza i forbindelse med konflikten i Mellemøsten, blev spørgsmålet om en permanent FN-styrke et vigtigt punkt på dagsordenen i forbindelse med fortsat

²⁷ Emery Reves, *Fredens Anatomi*. København: Povl Branners Forlag, 1947, eller Emery Reves, *Fredens Anatomi*. Med forord af Professor P. Brandt Rehberg. 2. oplag. København: Henning Branners Forlag.

interesse for FN-pagtændring, herunder stemmeretsreform. Det var i 1958, at bogen *World Peace through World Law* udkom i USA.²⁸ "Verdensfred gennem Verdenslov" blev et slogan anvendt af foreningen.

Spørgsmålet om, hvor specifikt man skulle tage stilling til internationale konflikter, herunder Vietnamkrigen og apartheidpolitik i Sydafrika, blev også et stridspunkt i foreningen. Efterhånden begyndte ikke mindst ungdomsbevægelsen at mene, at man skulle tage skarpere stilling til konflikter, og også komme med konkrete forslag til forbedring af øst-vest relationerne i Europa. Samtidigt blev der stillet spørgsmål ved den meget juridiske approach, der hidtil havde domineret, idet man ønskede også at studere verdensøkonomien og søge forståelse gennem sociologi, politologi og fredsforskning.

²⁸ Grenville Clark and Louis B. Sohn, *World Peace through World Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1958.